

УДК 656.2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Токмакова І.В., к.е.н., доцент (УкрДАЗТ)

Стаття присвячена дослідженню сутності стійкого розвитку залізничного транспорту. Визначено принципи стійкого розвитку залізничної галузі.

Ключові слова: управління, стійкий розвиток, залізничний транспорт.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Залізничний транспорт є важливою складовою виробничої інфраструктури економіки України, який займає провідне місце в забезпеченні потреб суспільного виробництва та населення в перевезеннях. В загальному вантажообігу та пасажирообігу всіх видів транспорту він складає значну питому вагу (у 2008 р. - 52,2% та 36% відповідно).

На сучасному етапі розвитку вітчизняний залізничний комплекс працює рентабельно. Однак останні тенденції спаду рівня суспільного виробництва викликали значне скорочення обсягів перевезень, що в сукупності з інфляційними процесами значно зменшили прибуток та погіршують і так вкрай тяжкий стан галузі.

Ефективна діяльність залізничної галузі ускладнюється рядом внутрішніх проблем, які визвано прогресуючим старінням основних фондів підприємств галузі, в першу чергу, високим фізичним та моральним зношенням рухомого складу, станом інфраструктури, недостатньою якістю транспортної послуги і ін..

Також, змінилися зовнішні умови функціонування залізничного транспорту. Ринкова економіка, що породжує нестабільне та динамічні середовище, конкуренцію та підвищені вимоги з боку споживачів, диктує необхідність адаптації залізничної галузі до нових умов господарювання.

Вищезазначене свідчить про актуальність управління розвитком залізничного транспорту з метою забезпечення його стабільної діяльності на довгострокову перспективу в процесі пристосування до зовнішнього середовища, де відбуваються економічні та соціально-суспільні трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення управління залізничною галуззю та визначенню її пріоритних шляхів розвитку присвячено праці таких вітчизняних вчених як: Дикань В.Л., Бараш Ю.С., Ейтутіс Г.Д., Цветов Ю.М., Макаренко М.В., Мукмінова Т.А. та ін. [1-5].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість пропозицій, розробок щодо майбутнього

вітчизняного залізничного комплексу, і навіть, прийняту Державну цільову програму реформування залізничного транспорту на 2010-2015 рр. [6], практично відсутнє сучасне дієве методичне забезпечення управління його розвитком.

Метою статті є дослідження сутності стійкого розвитку залізничного транспорту, визначення його найважливіших характеристик та обґрунтування принципів стійкого розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на багатоаспектність проблем залізничного транспорту, вважається необхідним застосування системного та комплексного підходів щодо їх вирішення, які реалізуються через формування стратегії розвитку галузі.

У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність дослідження сутності поняття «стійкий розвиток».

Сучасні дослідження щодо розвитку економічних систем – ґрунтуються, в першу чергу, на розмежуванні понять "розвиток" і "зростання" [7, 8, 11]. Відбувається це в значній мірі унаслідок вичерпаності можливостей проводити стратегію на розширення і відповідну економію на масштабах в рамках приростної моделі господарської поведінки. Так, Р.Д.Акофф характеризує розвиток як «процес, в якому збільшуються можливості і бажання задовольняти свої бажання і бажання інших», і бачить головну відмінність розвитку від зростання в тому, що «головні межі зростання екзогенні, лежать поза системою, а головні межі розвитку ендогенні, закладені в ній самій» [7].

С.А.Попов, В.А.Василенко, Т.І.Ткаченко вважають інакше. Вони розглядають організацію як відкриту систему, а все різноманіття чинників, що визначають і задають її розвиток, розділяють на зовнішні і внутрішні. Зовнішні - це чинники розвитку, що знаходяться за межами даної організації. Внутрішні – витоки яких знаходяться в самій організації [9, 10]. Для досягнення гармонійного розвитку і забезпечення стратегічної і тактичної ефективності С.А.Попов рекомендує організації створювати гнучкі організаційно-структурні форми, тобто системи, які відповідають одночасно приростному і підприємницькому типу поведінки [10].

В.А.Горемікин і О.А.Богомолів при формуванні стратегії також розділяють поняття розвиток і зростання [11]. На їх думку розвиток є якісною зміною і оновленням господарської системи, підвищенням ефективності її функціонування на основі сучасної техніки, технологіями і організаціями праці у всіх структурних підрозділах і поліпшенням якості продукції, що випускається. Зростання ці автори визначають як збільшення розмірів господарюючої системи і розширення об'єму виробництва.

І.В.Афонін вважає, що розвиток полягає в «ефективному перерозподілі ресурсів, перш за все інвестиційного характеру, по напрямках, що забезпечують максимально високу конкурентоспроможність протягом максимально тривалого періоду, вдосконалення товарів і послуг (ринковий розвиток), у тому числі на базі існуючої корпоративної структури (органічне зростання), вдосконалення структури і систем управління підприємством (організаційний розвиток), що приводить у результаті до збільшення попиту на продукцію даного підприємства і розширення масштабів його господарської діяльності (бізнесу) як в традиційних, так і в нових областях» [12]. Отже, він узагальнює поняття розвиток і зростання.

В цілому під розвитком розуміють «процес закономірних змін, переходу від одного стану до іншого, досконалішого, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [13].

Із загальносистемних позицій розвиток розглядається як "такий тип змін, який підвищує ступінь організованості системи" [14]. Л.Г. Мельник визначає розвиток як "процес постійного переходу від одного рівня гомеостазу до іншого" [15].

На основі проведеного аналізу, можна стверджувати, що:

джерела та чинники розвитку економічної системи мають як внутрішню так зовнішню природу; розвиток відображає покращення якісних характеристик економічної системи;

розвиток – це зміни, які орієнтують економічну систему на стабільну роботу протягом тривалого періоду часу та сприяють досягненню довгострокових цілей.

Це дозволяє зробити висновок, що розвиток пов'язаний з вдосконаленням функціонування економічної системи і зростанням якісних характеристик системи, які відображають значущість системи для суспільства.

Так, у наш час, зростає роль транспорту в розвитку економіки на різних її рівнях, і, відповідно, розвиток транспортної галузі пов'язують з її внеском в забезпечення роботи реального сектора економіки. В багатьох країнах з цією метою розраховується частка транспортного сектора в структурі валового внутрішнього продукту. Наприклад, в США його частка в структурі ВВП складає недосяжні для всього

решти світу 14,3%. Для порівняння у Великобританії, на підставі ще докризових прогнозів, частка транспорту у ВВП повинна скласти ненабагато більше половини від заокеанського рівня (7,4%) тільки до 2013 року, а в Танзанії останніми роками коливається в районі 5,5% ВВП [16].

Зазначене свідчить про те, що дослідження проблем та перспектив розвитку вітчизняного залізничного транспорту має ґрунтуватись на показниках його корисності для суспільства.

Управління розвитком повинне забезпечити його стійкість. Тому слід уточнити і сутність терміну «стійкість». Початковою парадигмою розробки поняття стійкості розвитку економіки, у тому числі економіки галузі, слід рахувати положення конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку (Ріо-де-жанейро, 1992), що проходило на рівні глав держав і урядів. Стійкий розвиток як концепція, припускає забезпечення балансу між рішенням соціально-економічних проблем і збереженням навколишнього середовища, задоволенням життєвих потреб відповідно до норм здорового способу життя, а також збереження можливості задоволення таких потреб майбутніми поколіннями. В такому контексті стійкий розвиток економіки слід розуміти як розвиток господарства в широкому значенні цього слова, тобто сукупності всіх засобів, предметів, речей, субстанцій матеріального і духовного характеру, що використовуються людьми в цілях забезпечення умов життя, задоволення потреб при збереженні можливості відтворення життя людей, підтримки і поліпшень їх умов існування [17].

Таким чином, можна констатувати, що стійкий розвиток направлений на підвищення корисності економічної системи, яке усередині економічної системи пов'язане з економічним використанням ресурсів і високою продуктивністю, а поза системою виявляється через задоволеність покупців продукцією, через соціальну і екологічну відповідальність.

Зважаючи на особливості функціонування та сучасного стану залізничного транспорту, стійким слід вважати такий розвиток залізничної галузі, при якому задоволення споживачів в якісних і своєчасних транспортних послугах забезпечується за умови відтворення матеріально-технічної бази галузі на основі сучасних ресурсозберігаючих технологій, з дотриманням екологічних вимог, а економічно обґрунтована тарифна політика сприяє раціоналізації витрат і зниженню соціальної напруженості, що в сукупності забезпечує соціально-економічний розвиток національної економіки.

Дане визначення відображає наступні ключові аспекти стійкого розвитку: соціальну орієнтацію; облік вимог екологічної безпеки і раціоналізації споживання ресурсів; забезпечення відтворення матеріально-технічної бази і її модернізації;

взаємозалежність між розвитком економіки і людського потенціалу країни і галузі.

На підставі вищевикладеного до основних принципів стійкого розвитку залізничного транспорту можна віднести:

- збалансованості економічної, соціальної та екологічної складових розвитку;
- економічної ефективності використання потенціалу галузі;
- екологічної безпеки розвитку і раціоналізації ресурсоспоживання;
- соціальної відповідальності;
- стратегічності (орієнтації на довгострокові цілі);
- активізації інноваційно-інвестиційної діяльності з метою впровадження досягнень НТП, сучасної техніки, передових технологій і методів організації і управління транспортним виробництвом;
- економічної відповідальності за ухваленні господарські рішення;
- розвитку комунікацій, інформаційної прозорості і участі громадськості в процесах ухвалення рішень.

Висновок. Таким чином, дослідження сутності стійкого розвитку залізничного транспорту дозволило виявити основні характеристики такого розвитку і принципи його досягнення, що необхідно для подальшої роботи з удосконалення інструментарію управління розвитком залізничного транспорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дикань В.Л. Становление и развитие транспортной системы путем создания торгово-транспортной сети «DOOR-TO-DOOR» // Вісник економіки транспорту і промисловості. Спеціальний випуск: Тези доповідей на 3-й міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» – Харків, УкрДАЗТ, 2007 - № 18.
2. Проблеми та основні напрямки реформування залізничного транспорту України / Ю.М.Цветов, М.В. Макаренко, М.Ю.Цветов та ін. К.:КУЕТТ, 2007. – 222с.

Аннотація. Стаття посвячена дослідженню сутності устійчивого розвитку залізничного транспорту. Определены принципы устійчивого развития железнодорожной отрасли.

Ключевые слова: управление, устійчивое развитие, железнодорожный транспорт.

Summary. The article is devoted to research of essence of steady development of railway transport. Principles of steady development of railway industry are definite.

Keywords: management, steady development, railway transport.

3. Бараш Ю.С. Основні напрямки структурної реформи залізничного транспорту. // Залізничний транспорт України. – 2004. - №2. – С. 4.

4. Мукмінова Т.А. Реформування залізничної галузі: ключові аспекти. // Залізничний транспорт України. - 2006. - №3. - С. 32.

5. Ейтутіс Г.Д. Механізм управління підприємствами залізничного транспорту України з урахуванням регіональних умов. // Залізничний транспорт України. - 2006. - №3. - С. 26.

6. Постановление КМУ от 16.12.2009г. №1390 Об утверждении Государственной целевой программы реформирования железнодорожного транспорта на 2010-2015 годы // Режим доступа: <http://tbu.com.ua>

7. Акофф Р.Д. Планирование будущего корпорации. М., 1995

8. Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. Управление развитием предприятия: Монография. – Х.: Издательский дом «ИНЖЕК», - 2003. -184.

9. Василенко В.А., Ткаченко Т.І.Стратегічне управління. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396с.

10. Попов С.А. Стратегический менеджмент: Видение – важнее, чем знание: Учеб. Пособие. _М.: Дело, 2003. – 352 с.

11. Горемикин В.А., Богомолов О.А. Экономическая стратегия предприятия. Учебник. –М.: Информационно-издательский дом «Филинь», Рилант, 2001. -506с.

12. Афонин И.В. Управление развитием предприятия: Стратегический менеджмент, инновации, инвестиции, цены: Учебное пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К»,2002. -380 с.

13. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка – М.: Азбуковник, 1998. – 944с.

14. Пушкарь А.И., Тридед А.Н. Стратегическое управление развитием предприятия // Бизнес-Информ. – 1999. -№11-12. – С.124-129.

15. Экономика предприятия: Учебное пособие / под ред. Мельник Л.Г. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2002. – 632с.

16. Транспортный индикатор для России // Режим доступа: <http://www.cargoindex.ru/methods/>

17. • «Наше общее будущее»: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР)": Пер. с англ./Под ред. и с послесл. С. А. Евтеева и Р. А. Перелета/—М.:Прогресс, 1989

*Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*